

Вікторія Фуркало,
канд. філос. наук, доцент
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО КУРСУ

У статті розглядається можливість формування майбутніми вчителями професійної компетентності на основі вузівського релігієзнавчого курсу. Окреслюються потенційні можливості релігієзнавства для подолання ідеологічного упередження щодо релігії й церкви, для формування світоглядних якостей, національної свідомості студентів, для поширення цінностей етики толерантності.

Ключові слова: релігієзнавство, світоглядні якості, національна свідомість.

SUMMARY

Furkalo Victoria

TO THE QUESTION OF FORMING OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHER FACILITIES OF COURSE OF RELIGIOUS STUDIES .

In the article are examined the possibility of forming of professional competence future teachers on the basis of institute of higher course of religious studies. Potential possibilities of religious studies are outlined for overcoming of ideological prejudice in relation to religion and church, for forming of world view qualities of national consciousness of students, for distribution of values of ethics of tolerance.

Keywords: religious studies, world view qualities, national consciousness.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Болонський процес передбачає модернізацію європейських систем науки та освіти відповідно до запитів нового тисячоліття. Пріоритетами освітньої політики початку XXI століття виступають якість і рівність в освіті. «Ці дві вимоги є невід'ємними складовими головного напрямку вдосконалення освіти в країнах молодій демократії, який має загальну назву – демократизація» [4, с. 33].

Якість освіти вказує на те, що студенти мають здобути компетентності, необхідні для професійної роботи і повсякденного життя в умовах інформаційного суспільства. До структури ключових компетенцій включені світоглядні якості. Саме вони формують емоційно-ціннісні установки студента, його вміння визначати своє місце і роль у навколишньому світі, толерантно ставитись до оточуючих, поважати культурні відмінності.

Компетентнісно-орієнтований підхід є ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Викладання будь-якої навчальної дисципліни має бути підпорядковане зазначеній ідеї. Це стосується і релігієзнавчого курсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

В Україні система релігієзнавчої освіти невпинно вдосконалюється. Ряд авторів, а саме: Колодний А., Филипович А., Єленський В., Саган О., Яроцький П., Лобовик Б., Бондаренко В., Закович М., Лубський В., Головащенко С., Сарапін О., Гаврілова Н., Дроботенко М. працюють над проблемами раціональності, ефективності, інформативності релігієзнавчої науки в Україні, над предметом і структурою курсу, над категоріальним апаратом та методологічними засадами дисципліни, над відмінностями релігійної та релігієзнавчої освіти.

Базовими для дослідження релігієзнавчої освіти як невід'ємної складової системи національної вищої освіти послужили фундаментальні праці з філософії освіти сучасних дослідників філософії освіти – таких, як

Андрущенко В., Горбунова Л., Кремень В., Предборська І. та інші, а також філософські дослідження сучасного українського суспільства, здійснені Луговим В., Михальченком М., Надольним І., Степаненко І. та ін.

Постановка цілі дослідження. У даному дослідженні ми маємо з'ясувати, як за допомогою вузівського курсу «Релігієзнавство» можна долучитися до формування таких ключових освітніх компетенцій, як ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, компетенція особистісного самовдосконалення, як засобами даного курсу можна сприяти вихованню майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Система релігієзнавчої освіти в Україні будується на засадах гуманізму, толерантності й дотримання принципів свободи совісті. Предметом дослідження академічного релігієзнавства є природа релігії, її функціональність. Як відомо, саме релігія виступає одним із головних засобів культурної соціалізації людини, способом організації та розвитку духовного життя суспільства. Академічність релігієзнавства полягає в об'єктивному, неупередженому дослідженні релігійного феномена, у дотриманні світоглядного нейтралізму щодо релігії. Релігієзнавчі знання допомагають «...подолати ідеологічні упередження щодо релігії й церкви, їхньої ролі в житті суспільства і людини, що протягом десятиріч насаджувались через панування войовничої атеїстичної ідеології в колишньому СРСР; звільнити від перекручень релігійну історію українського народу» [1, с. 3]. Релігієзнавство сприяє перетворенню буденних, поверхових, фрагментарних знань студента про релігію у системні й глибокі знання про історію та сучасне буття релігій світу, про ті зміни, що відбулися у релігійному житті планети у добу глобалізації. Релігієзнавство пояснює студенту особливості сучасної релігійної ситуації в Україні та світі, допомагає свідомо обрати власну світоглядну позицію, навчає з повагою ставитися до світоглядного вибору інших, сприяє поширенню цінностей етики толерантності.

Наука про релігію не має за мету навчити студента вірити. Кожному притаманне особисте ставлення до релігії. Хтось є глибоко віруючою особою, хтось – поміркованим віруючим, хтось невіруючою людиною, хтось повен сумнівів і хитань. Одні сприймають релігію як святе, інші цікавляться нею, треті – байдужі, четверті ставляться до релігії як до різновиду психічного звихнення. Втім релігієзнавчий курс у жодному разі не зазіхає на свободу думки і віросповідання, відкидає ідейний тиск чи наvertання в атеїстичний або релігійний світогляд. Його мета гуманітарна і просвітницька.

Сучасному релігієзнавству притаманний світоглядний плюралізм. «Дослідження релігійних феноменів ведеться з точки зору різних світоглядних установок, творче поєднання яких, за відсутності упередженості, безумовно, сприяє поглибленому вивченню релігійних явищ. Релігієзнавство є позаконфесійним, що виключає однобічність оцінок і водночас гарантує включення до об'єкта дослідження широкої палітри конфесій, вивчення як трансцендентних, так і світських та громадських релігій» [6, с. 116].

Українське релігієзнавство ніколи не було виключно знанням у собі. Коли воно виокремилось у відносно самостійну сферу гуманітарного знання, то почало слугувати засобом вирішення певних практичних проблем буття релігії в суспільстві. Наприклад, релігієзнавство розглядає питання включення християнських конфесій у контекст національного поступу і національного відродження, актуалізує моральний потенціал релігій у становленні особистості.

Вузівський релігієзнавчий курс містить потенційні можливості для формування національної свідомості студентів. Особливу увагу в даному процесі відіграє тема «Релігія та церква в історії України», мета якого дати історичний аналіз життя церкви у поєднанні з життям нації. У розділі розглядаються соціальні, політичні та культурні передумови хрещення Русі, наголошується на софійно-гуманістичному характері релігійності наших предків, що сприяв формуванню слов'янського варіанту християнства,

аналізується доба «київського» християнства з часу боротьби за незалежну руську церкву до розпаду Київської митрополії, до часу її підпорядкування Московському патріархату, роль греко-католицької та протестантських церков в історії України, характеризується сучасний стан релігійного життя в Україні, моделюються тенденції і прогнози нормалізації міжцерковних відносин у нашій державі.

Важливим є орієнтація студента на той факт, що саме християнство є самобутньою і визначальною особливістю українського етносу. Навіть якщо не перебільшувати роль релігії в історико-культурному процесі, потрібно визнати, що українська культура всю позахристиянську спадщину здобула завдяки християнству. Демістифікувавши природу, християнство дало поштовх розвитку науки і технології, значною мірою визначило ціннісні орієнтації, способи пізнання та самопізнання. Православ'я настільки глибоко проникло в національну культуру, що згодом саме стало національно забарвленим, збагатилося народними обрядами, світськими елементами, традиціями, у глибинній основі яких лежали народні уявлення про прекрасне. Зі свого боку, православна церква внесла помітний внесок до національної культури. Вона освятила багато її побутових традицій, звичаїв, підтримала численних культурних діячів, сприяла виробленню національної системи освіти і національного за своїм духом мистецтва.

Сьогодні, в умовах національного і релігійного відродження, різноманітні публікації українських мас-медіа наголошують на тому, що проголошення єдиної православної церкви є доленосним етапом у нашому державотворенні і буде свідчити про повноту національної ідеї.

Так, з квітня 2018 року Синод Вселенського Патріархату прийняв рішення про початок процедури про надання автокефального статусу українському православ'ю і вже у жовтні Синод Константинопольської православної церкви затвердив п'ять положень, а саме: 1) підтвердити рішення про надання Вселенським Патріархатом автокефалії Церкві України; 2) відновити Ставропігію Вселенського Патріарха в Києві; 3) канонічно

поновити очільників УПЦ КП та УАПЦ у своєму єпископському сані, також відновити сопричастя їхніх вірних з Церквою; 4) скасувати зобов'язання Синодального листа 1686 року, виданого за обставин того часу, який надавав у порядку ікономії право Патріарху Московському висвячувати Київського митрополита; 5) звернутися до всіх залучених сторін із закликом утримуватися від захоплення церков, монастирів та іншого майна, а також від будь-яких інших насильницьких дій та помсти [9].

У відповідь на ці рішення Петро Порошенко заявив, що надання томосу буде ще одним актом проголошення незалежності країни, її духовної незалежності, що це гарантія нашої духовної свободи та запорука суспільної злагоди, і що після отримання такого документу в Україні не буде створено державну церкву, а влада гарантуватиме повне дотримання релігійної свободи.

Тепер справа за проведенням об'єднавчого собору УПЦ КП, УАПЦ та частини УПЦ та обранням нового предстоятеля нової структури. Найближчий час покаже спроможність православних України порозумітися та посприяти отриманню автокефального статусу та посісти 15 місце у диптиху КПЦ автокефальних православних церков світу. Зрозуміло, що треба прикласти великих зусиль для досягнення відповідного консенсусу і для подолання величезного спротиву РПЦ та УПЦ з приводу надання томосу. До того ж, Росія уже оголосила про захист інтересів православних в Україні.

На наш погляд, викладач-релігієзнавець повинен обережніше підходити до оцінки сучасного стану релігій і прогнозування майбутнього. Студент має зрозуміти, що хоча вплив релігійного світогляду на національну свідомість мав і має позитивне значення, однак між - і внутрішньоконфесійні чвари часто служили і служать не тільки моделлю, але й основою роздвоєння національної свідомості українців і що сучасна релігійна ситуація в країні, яка склалася внаслідок складної взаємодії історичних причин, особливостей політичного й культурного розвитку України та її геополітичного положення, приховує реальну загрозу громадському спокою та стабільності. Необхідно

також враховувати, що Україна – багатонаціональна держава і кожен з її народів має свою культуру, традиції, релігійні уподобання.

За даними Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України, станом на 1 січня 2018 року в Україні діють 34 637 громади, 90 центрів, 294 управління, 522 монастирі, 367 місій, 72 братства, 202 духовні навчальні заклади, 13 295 недільні школи, 525 масмедіа [8]. Вони представляють християнські, іудейські, мусульманські, буддійські, неохристиянські, неоорієнтальні, неоязичницькі, синтетичні та інші напрями і течії.

Хоч православ'я за кількістю своїх організацій представлено найчисельніше (понад 50 %), проте навіть ці цифри засвідчують той факт, що Україна не є православною країною, а країною з домінуванням православної конфесії.

Важливо донести студентам, що прагнення досягти якоїсь організаційної єдності в релігійному житті країни через поєднання існуючих у нас різних християнських церков є утопічною мрією. Християнські конфесії України не повинні прагнути монополізувати свій вплив на релігійно-духовне життя всіх українців, а наявні між ними розбіжності переносити на ґрунт національного, якщо вони бажають йому служити. Лише сходження на рівень національної ідеї як пріоритетного принципу гарантує підхід до конфесійної відмінності й окремої церковної належності як до чогось перехідного чи не основного в суспільному і релігійному процесі утвердження в думці, що Україна одна для тих, хто бажає її відродження.

Було б помилкою з трагічними наслідками для загальнонаціональної справи як штучно творити якусь «єдину українську церкву», «одну державну релігію», так і розчленувати Україну на «канонічні території» за сферами переважаючого конфесійного впливу. Вся Україна має бути вільною для існування будь-якої церкви, якщо та стоїть на засадах української громадянськості, утвердження соборності української держави.

Регіональні відмінності в рівні національної самосвідомості громадян позначаються на географії поширення українських християнських церков. Тут слід зазначити помітне поширення УПЦ КП та УАПЦ в західних і центральних областях й водночас незначну кількість їх парафій у південному і східному регіонах, де домінує УПЦ. Абсолютне домінування має в галичанських областях УГКЦ. Римо-католицькі громади постають у районах розселення польської меншини – Полісся, Поділля, Галичина. Розвиток національної самосвідомості представників різних етнічних меншин України сприяє появі й поширенню в нашій країні їхніх національних релігійних течій (йдеться про німецьких лютеран, вірменську григоріанську церкву тощо).

Регіональні особливості релігійного життя значною мірою зумовлені історичним минулим регіону, національним складом його населення, усталеними традиціями, загальним культурно-освітнім рівнем населення, політичними процесами, міждержавними відносинами. Втім треба на законодавчому рівні визначитися щодо меж втручання зарубіжних центрів різних конфесій у діяльність релігійних спільнот України. Важливо призупинити прагнення посольств ряду країн перетворити національно-релігійні спільноти України в такі собі територіальні острівці своєї держави у зарубіжжі, а відтак необхідно творити на наших теренах відцентрові релігійні спільноти. Проблемою є збереження українськості нашої діаспори, особливо нових діаспорних потоків. Вирішенню її могла б посприяти активізована діяльність зарубіжних українських православних і греко-католицької церков.

Тема курсу «Конституційні гарантії і правове регулювання свободи совісті в Україні» має поінформувати студентів про те, що церква в нашій країні відокремлена від держави, а школа – від церкви. Усвідомлюючи себе представником української нації, кожен студент повинен знати як конкретно він може реалізувати гарантовану йому Конституцією свободу світогляду і віросповідання. Ознайомлення молоді з основними положеннями чинного

законодавства «Про свободу совісті та релігійні організації» допоможе їй дізнатися про права, свободи і обов'язки віруючих і невіруючих, про механізм дії церковно-державних стосунків. Студентові варто говорити відверто, що інтереси держави і церкви не завжди збігаються. Коли одна церква намагається довести істинність свого віровчення шляхом послідовного приниження чужих віросповідних доктрин і розпалення ворожнечі до інших, коли проповідь стає відверто соціальною або діяльність певної релігійної громади становить загрозу фізичному й моральному здоров'ю і життю віруючих – в усіх цих та інших випадках зачіпається беззастережний державний інтерес. Адже саме держава має захищати права і свободи своїх громадян і узгоджувати інтереси різноманітних політичних, суспільних, релігійних, етнічних груп. Ось чому розбіжність інтересів держави і церкви повинна стати об'єктом взаємних узгоджень і компромісів.

Оскільки слухацьку аудиторію становлять юнаки і дівчата 17-22-річного віку, викладач релігієзнавства має познайомити їх зі специфікою новітніх релігійних рухів, адептами яких традиційно стає молодь. Міжконфесійний конфлікт у православ'ї підриває авторитет самих православних церков, нівелює довіру до них, спонукає багатьох до пошуку альтернативних релігій. Зростають містичні настрої, поширюються різні прояви ірраціонального світогляду, паранаукова міфотворчість. Зростає бажання зменшити рівень тривоги і невпевненості, здобути духовні орієнтири в умовах нинішніх кризових явищ. Студентам необхідно пояснювати, що серед сформованих нових релігійних течій багато є таких, що у своїй ідеології та практиці вкрай негативно ставляться як до реальних цінностей суспільства, так і до загальнолюдських цінностей. Щоб уникнути жахливих наслідків перебування в тоталітарних групах, студент, завдяки викладачу, повинен бути обізнаний з психологічними методами обробки психіки людини по її залученню до поклоніння харизматичним лідерам. Але не всім новітнім релігіям притаманне негативне забарвлення. Загалом же, чогось особливого у наш національний контекст вони не внесли, тут хіба що

слід добрим словом згадати рідновірські спільноти, які постають національно-етнографічними просвітницькими об'єднаннями.

Викладач релігієзнавства, беручи до уваги, що значна частина студентів – люди, які не мають конфесійної зорієнтованості, має допомогти своїм слухачам під час вивчення теми «Критичний аналіз релігії. Уявлення про релігію в історичних формах вільнодумства» з'ясувати природу вільнодумства. За роки незалежності в нашому суспільстві докорінно змінилося ставлення до релігії. Відбувся, як образно пишуть соціологи, удар «духовного маятника» – рух величезної сили від атеїзму до релігії. Втім нічого негативного в тому, що ти атеїст, немає. Кожній молодій людині необхідно донести думку, що покликання атеїзму – це не протистояння релігії, а утвердження такого буття людини, яке не потребує постійних звертань до надприродних сил, що атеїзм, вільнодумство і релігія – це рівноправні духовні утворення, різні способи входження людини у світ. Дійсне розуміння свободи совісті дає можливість кожному піднятися над собою, своєю конфесійною чи позаконфесійною заангажованістю, увійти в сферу толерантних відносин, реального гуманізму.

Знайомство з програмою вузівського курсу «Релігієзнавство» переконує в цілому, що кожна тема має ряд аргументів, які підтверджують, що релігія відіграє роль одного з найголовніших елементів структури загальнолюдської культури і що серед соціальних, історичних, психологічних факторів формування національної свідомості будь-якого народу, в тому числі й українського, особливе місце й значення відводиться фактору релігійному. Так, церква виступила одним із чинників, під впливом якого формувалася національний менталітет українців. «Пізнай себе – і ти будеш мудрий», - сказали стародавні філософи. Так і всяка нація: якщо вона пізнає себе, свій дух, сутність, свою єдність – постане великою нацією.

Завдяки вивченню релігієзнавства, студенти зможуть усвідомити, хто ж ми є і що таке наша віра, навчитись об'єктивно оцінювати події минувшини та сьогодення, відстоювати свої світоглядні позиції, світоглядний плюралізм,

не підміняти етнічну незалежність конфесійною. Вони напрацюють у собі коректне ставлення до почувань серця й розуму своїх майбутніх, як віруючих, так і невіруючих, вихованців, сприятимуть формуванню національної свідомості цих «громадян світу».

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова А. Релігієзнавство / А. Арістова. – К.: НТУ, 2008. – 180 с.
2. Гаврілова Н. Освіта в контексті міжконфесійного діалогу релігій / Н. Гаврілова. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44102/2010_56_8.pdf?sequence=1
3. Дроботенко М. О. Релігієзнавство і релігія як навчальні предмети: до методології розрізнення / М. О. Дроботенко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2012. – Вип. 37. – С. 197-205.
4. Клепко С. Модернізаційні процеси в сучасній освіті / С. Клепко. – К.: Шк. Світ, 2008. – 120 с.
5. Колодний А.М. Релігійне життя України: актуальні проблеми і шляхи їх розв'язання / А.М. Колодний // Сучасні процеси в релігійному житті світу та України. – Одеса: Фрідман ОС. – 2010. – Вип. 8. – С. 4-9.
6. Колодний А. Релігієзнавство: предмет, структура і риси // Наукові записки – Т.1. Філософія та релігієзнавство. – К. Видавничий дім «KM Academia», 1996. – С. 108-116.
7. Лубський В.І. Релігійна мережа України в контексті соціологічних критеріїв виміру / В.І. Лубський, А.М. Колодний, П.Л. Яроцький // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. – № 3-4 (27-28). – 280 с.
8. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2018 р.). – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr_2018/70440/
9. Рішення Константинопольського Синоду щодо автокефалії України. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ukrayina/rishennya-konstantinopolskogo-sinodu-schodo-avtokefaliyi-ukrayini-oprilyudneno-povniy-pereklad-1231980.html>
10. Филипович Л.О. Традиції вітчизняного осмислення релігії як духовної основи національного буття / Л. О. Филипович // Софія. – 2014. – № 1. – С. 25-28.

